

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงกิจกรรมโภชนาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีมุ่งศึกษาถึงการจัดกิจกรรมโภชนาการใน 4 โครงการ คือ โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน โครงการพืชผักสวนครัวในโรงเรียน โครงการสุขภาพอาหารในโรงเรียน และโครงการโภชนศึกษาในโรงเรียน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมโภชนาการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมโภชนาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2542 จำนวน 62 โรงเรียน ที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นจำนวน 5 ชุด สำหรับผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมโภชนาการ คือ โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน โครงการพืชผักสวนครัวในโรงเรียน โครงการสุขภาพอาหารในโรงเรียน และโครงการโภชนศึกษาในโรงเรียน ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหาของแบบสอบถามแต่ละชุด เท่ากับ 0.88 0.77 0.95 0.84 และ 0.88 ตามลำดับ ภายหลังจากการปรับปรุงแก้ไขได้นำไปทดลองใช้กับผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมโภชนาการใน 4 โครงการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขทั้งในด้านลำดับคำถาม ความเหมาะสมทางด้านภาษาให้นำไปใช้จริง ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 26 กรกฎาคม ถึง 6 สิงหาคม 2542 รวม 8 วันทำการ ข้อมูลที่รวบรวมได้ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา

สรุป

1. โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน จากการศึกษาพบว่าทุกโรงเรียนมีการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันซึ่งมีระยะเวลาเฉลี่ยประมาณ 12.8 ปี ซึ่งทุกโรงเรียนมีคณะกรรมการดำเนินงาน โดยร้อยละ 48.4 ของคณะกรรมการประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูคหกรรม ครูพลศึกษา ครูสุขศึกษา และครูประจำชั้น โดยที่ครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหาร

กลางวันเพียงร้อยละ 50.0 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องการเลือกซื้ออาหาร การคุ้มครองผู้บริโภค และการถนอมอาหาร การได้รับงบประมาณพบว่า ร้อยละ 65.9 ได้รับจากกระทรวงศึกษาธิการ เฉลี่ย 5.5 บาท/คน/วัน และในส่วนของรูปแบบการจัดร้อยละ 51.4 เป็นแบบอาหารจานเดียว และ ร้อยละ 51.6 จัดให้เฉพาะนักเรียนที่ขาดแคลนและขาดสารอาหาร ส่วนการให้ความรู้แก่นักเรียน พบว่าร้อยละ 75.8 มีการให้ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการ สำหรับการประเมินผลโครงการ พบว่าร้อยละ 85.5 มีการประเมินผลโครงการโดยใช้ภาวะโภชนาการเป็นตัวชี้วัด ซึ่งผู้ประเมินโครงการร้อยละ 41.0 คือคณะกรรมการโครงการอาหารกลางวัน

2. โครงการพืชผักสวนครัวในโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า มีการดำเนินงานร้อยละ 95.2 และมีระยะเวลาดำเนินกิจกรรมเฉลี่ย 8.9 ปี โดยร้อยละ 57.6 มีคณะกรรมการดำเนินงาน โดยที่ ร้อยละ 55.9 ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูเกษตร ครูคหกรรม และครูประจำชั้นซึ่งร้อยละ 69.5 ได้รับการอบรมในเรื่องเกี่ยวกับการปลูกพืชผักสวนครัว เกษตรธรรมชาติ และการเพาะพันธุ์พืช สำหรับการจัดตั้งกองทุนพบว่า มีเพียงร้อยละ 16.9 ที่จัดตั้งกองทุน โดยที่ร้อยละ 37.3 ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอื่น ๆ ได้แก่ เกษตรตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ขยายพันธุ์พืช ในส่วนของการดำเนินกิจกรรมพบว่า ร้อยละ 83.0 ใช้ที่ดินของโรงเรียนเป็นที่ทำการเกษตร ซึ่ง ร้อยละ 50.8 กล่าวว่าพื้นที่ทำการเกษตรไม่เพียงพอ โรงเรียนสนับสนุนการจัดโครงการพืชผักสวนครัวด้วยการจัดซื้อโมงเรียนในวิชาเกษตรและปฏิบัติโครงการพืชผักสวนครัวและร้อยละ 42.3 จะนำผลผลิตไปใช้ในโครงการอาหารกลางวัน สำหรับการเผยแพร่ความรู้ให้กับชุมชนพบว่า ร้อยละ 37.3 มีการเผยแพร่ความรู้ให้กับชุมชน ในส่วนของการประเมินผลโครงการพบว่า ร้อยละ 55.9 มีการประเมินผลโครงการจากความเพียงพอของผลผลิต ซึ่งผู้ประเมินโครงการร้อยละ 37.0 คือผู้บริหารโรงเรียน

3. โครงการสุขภาพิบาลอาหารในโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า มีการดำเนินงาน ร้อยละ 90.3 และมีระยะเวลาดำเนินกิจกรรมเฉลี่ย 6.4 ปี โดยร้อยละ 78.6 มีคณะกรรมการดำเนินงาน ซึ่งร้อยละ 29.5 ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูสุขศึกษา ครูพลศึกษา ครูคหกรรม และครูประจำชั้น ซึ่งครูผู้รับผิดชอบโครงการร้อยละ 83.9 ได้รับการอบรมความรู้เกี่ยวกับการจัดสุขภาพิบาลอาหาร ในส่วนของกิจกรรมดำเนินการพบว่า ร้อยละ 55.4 เก็บภาชนะและอุปกรณ์ ถูกหลักสุขภาพิบาลอาหาร และร้อยละ 51.8 พบว่า มีแมลงและสัตว์นำโรคบริเวณสถานที่ประกอบอาหาร ร้อยละ 69.6 มีการให้ความรู้กับผู้ประกอบอาหารและมีเพียงร้อยละ 33.9 ของผู้ประกอบอาหารที่ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี ในส่วนของการประเมินผลโครงการพบว่าร้อยละ 50.0 มีการประเมินผลโครงการโดยพิจารณาจากความสะอาดสถานที่ประกอบอาหารภาชนะและอุปกรณ์ ซึ่งผู้ประเมินโครงการร้อยละ 45.9 คือผู้บริหารโรงเรียน

4. โครงการโภชนศึกษาในโรงเรียน จากการศึกษพบว่า มีการดำเนินงานร้อยละ 85.5 และระยะเวลาดำเนินกิจกรรมเฉลี่ย 7.2 ปี ร้อยละ 83.0 มีคณะกรรมการดำเนินงาน โดยที่ร้อยละ 52.3 ของคณะกรรมการประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำชั้น ครูสุขศึกษา ครูคหกรรม และครูพลศึกษา ครูผู้รับผิดชอบโครงการเพียงร้อยละ 22.6 ได้รับการอบรมในเรื่องอาหารและโภชนาการและการให้โภชนศึกษาในโรงเรียนเป็นต้น ในส่วนของกิจกรรมดำเนินงานพบว่าร้อยละ 35.6 จะเป็นการบรรยาย และ 1 ใน 4 ของหัวข้อที่สอนจะสอนในเรื่องอาหารหลัก 5 หมู่ สำหรับสื่อการสอนร้อยละ 57.9 ใช้เอกสารหรือแผ่นพับ ซึ่งมีเพียงร้อยละ 33.7 ที่ได้รับการสนับสนุนประเภทสื่อการสอน โปสเตอร์จากกระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนของการประเมินผลโครงการพบว่ามีผลการประเมินผลร้อยละ 64.2 โดยพิจารณาจากพฤติกรรมกบรบริโภคของนักเรียน ผู้ประเมินโครงการร้อยละ 45.3 คือคณะกรรมการโครงการโภชนศึกษา

5. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ จากการศึกษพบว่า ในด้านบุคลากรพบว่ามีปัญหาซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นกล่าวคือ มีจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติงาน ครูที่ปฏิบัติงานอยู่ขาดความรู้โดยตรง และไม่มีบุคลากรที่รับผิดชอบโดยตรง ต้องหมุนเวียนครูในโรงเรียนช่วยกันรับผิดชอบซึ่งปัญหาดังกล่าวที่พบมีความคล้ายคลึงกันทั้ง 4 โครงการ สำหรับในด้านงบประมาณพบว่า งบประมาณที่จัดสรรให้ทุกโครงการบางโรงเรียนมีจำนวนไม่เพียงพอ นอกจากนี้ในการดำเนินกิจกรรม ปัญหาที่พบใน 4 โครงการมีความคล้ายคลึงกันกล่าวคือ ในด้านสถานที่พบว่าขาดสถานที่และมีไม่เพียงพอสำหรับดำเนินกิจกรรมได้แก่ โรงอาหาร พื้นที่ทำการเกษตร ในส่วนของวัสดุอุปกรณ์พบว่า มีจำนวนไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมได้แก่ ภาชนะและอุปกรณ์ เครื่องมือเกษตร สื่อการสอน จากปัญหาดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะว่าควรจัดบุคลากรที่มีความรู้โดยตรงมาปฏิบัติงานในแต่ละโครงการและควรจัดอบรมให้ความรู้แก่ครูและผู้ปกครอง นอกจากนี้ควรขอสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือชุมชนและผู้ปกครองนักเรียน เพื่อนำมาดำเนินกิจกรรมโครงการทั้ง 4 โครงการ

อภิปรายผลของการศึกษา

โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน

จากผลการศึกษาพบว่า ทุกโรงเรียนมีการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน ซึ่งภายในองค์ประกอบของคณะกรรมการประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูคหกรรม ครูพลศึกษา ครูสุขศึกษา และครูประจำชั้น และมีเพียงครึ่งหนึ่งของครูผู้รับผิดชอบโครงการที่ได้รับการอบรม ในเรื่อง การเลือกซื้ออาหาร การคุ้มครองผู้บริโภค และการถนอมอาหาร

(ตาราง 3 หน้า 46) โดยลักษณะขององค์ประกอบและการจัดตั้งคณะกรรมการไม่เป็นไปตามที่กำหนดในแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 คือขาดผู้ช่วยผู้บริหาร เจ้าหน้าที่การเงิน (คณะกรรมการจัดทำแผนอาหารและโภชนาการ, 2535) สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2539) ในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนประถมศึกษาทุกสังกัดทั่วประเทศพบว่า ร้อยละ 52.9 มีคณะกรรมการดำเนินงาน และองค์ประกอบของคณะกรรมการประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหาร ครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวัน ครูคหกรรม เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร นอกจากนี้ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คล้ายคลึงกับการศึกษาของ อัครเดช ยมภักดี (2537) ในเรื่องการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงราย พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงการอาหารกลางวันประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ เจ้าหน้าที่การเงิน นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างได้กล่าวถึงปัญหาอุปสรรคในด้านที่ว่ายังขาดแคลนบุคลากรทั้งด้านจำนวนและด้านบุคลากรที่มีความรู้โดยตรงเกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวัน ครูผู้รับผิดชอบต้องทำงานหลายด้านทำให้เหนื่อยส่งผลให้สอนหนังสือได้ไม่เต็มที่ ประกอบกับผู้บริหารยังไม่เข้าใจในรูปแบบของการจัดการอาหารกลางวันทำให้ไม่สามารถจัดได้ครบวงจร และให้ข้อเสนอแนะว่าควรจัดให้มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถโดยตรงมาจัดทำงานนี้ และยังเสนอแนะว่าผู้บริหารควรลดเวลาการสอนให้กับครูผู้รับผิดชอบโครงการให้น้อยลง

สำหรับงบประมาณของโครงการนั้นพบว่า ร้อยละ 69.9 ได้รับสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ (ตาราง 4 หน้า 47) ซึ่งงบประมาณเฉลี่ยที่ทุกโรงเรียนได้รับคือ 5.5 บาท/คน/วัน ซึ่งจำนวนเงินที่ได้รับสูงกว่างบประมาณของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติที่จัดให้กับเด็กนักเรียนที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์คือ 5 บาท/คน/วัน (สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, 2539) แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังกล่าวว่างบประมาณที่ได้ไม่เพียงพอ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากร้อยละ 48.4 ของโรงเรียนจัดอาหารให้กับเด็กนักเรียนทั้งหมด (ตาราง 5 หน้า 48) ดังนั้นงบประมาณที่โรงเรียนได้รับเพื่อจัดให้กับเด็กนักเรียนที่ขาดสารอาหารและขาดแคลนต้องนำไปเฉลี่ยให้กับเด็กนักเรียนทุกคนประกอบกับภาวะปัจจุบันราคาสินค้ามีราคาสูงขึ้นจึงก่อให้เกิดความไม่เพียงพอของงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2539) ที่พบว่า มีโรงเรียนที่ได้รับงบประมาณไม่เพียงพอร้อยละ 46.3 เนื่องจากโรงเรียนนำงบประมาณที่ได้รับมาจัดอาหารให้กับเด็กนักเรียนทุกคน นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะว่าควรจัดอาหารสำหรับนักเรียนทุกคนฟรี และควรขอการสนับสนุนจาก

เอกชนและผู้ปกครองนักเรียนด้วย ตลอดจนให้จัดทำโครงการพืชผักสวนครัวอย่างต่อเนื่องจริงจัง เพื่อนำผลผลิตมาปรุงเป็นอาหารได้อย่างต่อเนื่อง

สำหรับรูปแบบการจัดอาหารกลางวันนั้นพบว่า ร้อยละ 51.4 จัดอาหารในรูปแบบอาหารจานเดียว (ตาราง 5 หน้า 48) ซึ่งรูปแบบของการจัดอาหารจานเดียวมีราคาถูก และมีคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2530) สอดคล้องกับการศึกษาของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2537) เรื่องสภาพการจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดอาหารกลางวันรูปแบบอาหารจานเดียวเช่นกัน เนื่องมาจากมีราคาถูก ประกอบง่าย และต้องการให้นักเรียนได้รับอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ในด้านการดำเนินงานยังพบปัญหา คือบางโรงเรียนขาดอาคาร สถานที่ ในการปรุงและรับประทานอาหาร จึงมีการประยุกต์ใช้บริเวณระเบียงอาคารเรียนและห้องประชุมในการรับประทานอาหาร ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาหารยังไม่เพียงพอทำให้ต้องยืมของวัดมาใช้ ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อเสนอแนะว่า โรงเรียนควรมีโรงอาหารและวัสดุอุปกรณ์ให้มีความเพียงพอ

ในส่วนของการประเมินผลโครงการอาหารกลางวันพบว่า ร้อยละ 85.5 มีการประเมินผลโดยที่ร้อยละ 77.4 ประเมิน 1-2 ครั้ง/ปี ผู้ประเมินร้อยละ 41.0 คือคณะกรรมการโครงการอาหารกลางวัน ใช้การประเมินผลจากการติดตามภาวะโภชนาการของเด็กนักเรียนโดยการชั่งน้ำหนัก (ตาราง 6 หน้า 49) ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 และของกระทรวงศึกษาธิการ ที่กำหนดให้มีการประเมินผลในรูปของคณะกรรมการ 1 ครั้ง/เทอม โดยการชั่งน้ำหนัก (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2530; คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) และสอดคล้องกับการศึกษาของนวลสมร ชมะสุนทร กับการศึกษาเชิงสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนกับสภาพปัญหาของการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาเขต 11 พบว่า ร้อยละ 99.1 มีการประเมินผลโครงการอาหารกลางวัน 1 ครั้ง/เทอม โดยการชั่งน้ำหนัก (อ้างในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2537)

โครงการพืชผักสวนครัวในโรงเรียน

จากการศึกษาพบว่าร้อยละ 95.2 ของโรงเรียนมีการดำเนินงานโครงการพืชผักสวนครัว ซึ่งไม่ได้มีการปฏิบัติทุกโรงเรียนตามที่มีการกำหนดไว้ในแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ร้อยละ 57.6 มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ซึ่งองค์ประกอบของคณะกรรมการ ร้อยละ 55.9 ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูเกษตร ครูคหกรรม และครูประจำชั้นร่วมเป็นคณะกรรมการ

ครูผู้รับผิดชอบโครงการร้อยละ 69.5 ได้รับการอบรมในเรื่องการปลูกผักสวนครัว เกษตรธรรมชาติ และการขยายพันธุ์พืชเป็นต้น (ตาราง 7 หน้า 51) ซึ่งลักษณะของการจัดตั้งคณะกรรมการไม่เป็นไป แผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้ทุกโรงเรียนมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน โครงการพืชผักสวนครัวและระบุให้มีการจัดอบรมแก่ครูผู้รับผิดชอบโครงการ (คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) สอดคล้องกับการศึกษาของวินัย ร่องพีช (2539) พบว่า การพัฒนาการเกษตรในท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ กลุ่มตัวอย่าง ได้เสนอแนะว่าการดำเนินงานควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการ นอกจากนี้ปัญหาอุปสรรคที่พบจากการศึกษาคือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเกษตรโดยตรงและบุคลากรมีน้อยเพราะต้อง รับผิดชอบงาน อื่น ๆ ทำให้ปฏิบัติงานได้ไม่เต็มที่ อีกทั้งบุคลากรไม่ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือ ประกอบกับจำนวนนักเรียนมีน้อยทำให้ขาดแคลนแรงงาน และยังพบว่า บุคลากรในท้องถิ่นเช่น เกษตรตำบลไม่เคยให้ความรู้ คำแนะนำ และไม่มีการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดโครงการ พืชผักสวนครัว ซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะว่า ควรมีบุคลากรที่มีความรู้ในวิชาเกษตรทุกโรงเรียน มาดำเนินงาน และจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับการเกษตรให้กับครูทุกปี

สำหรับงบประมาณที่ใช้ในโครงการมีเพียงร้อยละ 16.9 ที่มี การจัดตั้งกองทุน (ตาราง 8 หน้า 52) ซึ่งไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้ ทุกโรงเรียนมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อนำงบประมาณมาหมุนเวียนเพื่อดำเนินการโครงการพืชผัก สวนครัวให้ต่อเนื่อง และร้อยละ 37.3 เท่านั้นที่โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่เกษตรตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ขยายพันธุ์พืช ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ รุ่งเรือง ถิ่นวอล (2536) ในเรื่องการศึกษาถึงสภาพและปัญหาการสอนงานเกษตรในโรงเรียนสังกัด สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า โรงเรียนได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย วัสดุอุปกรณ์จากเกษตรตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพียงร้อยละ 45.5 และจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า บางโรงเรียนขาดงบประมาณสนับสนุนและบางโรงเรียนมี งบประมาณน้อย

สำหรับการดำเนินกิจกรรมนั้นร้อยละ 83.0 โรงเรียนมีการดำเนินงานโดยใช้พื้นที่ของ โรงเรียนทำการเกษตร และร้อยละ 49.2 เท่านั้นที่มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเพียงพอและมีเพียง ร้อยละ 42.3 ที่นำผลผลิตไปใช้ในโครงการอาหารกลางวัน (ตาราง 9 หน้า 53) ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของผาสุข อุทัย (2534) พบว่าโรงเรียนประถมศึกษาบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัด ปราจีนบุรีพื้นที่ของโรงเรียนไม่มีความเพียงพอในการทำการเกษตร ทำให้ผลผลิตของพืชผัก สวนครัวไม่เพียงพอกับการประกอบอาหารและสอดคล้องกับการสำรวจปริมาณผลผลิตประเภทผัก ของโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดตำรวจตระเวนชายแดน

พบว่า ปริมาณผลผลิตประเภทผักโดยเฉลี่ยในปีการศึกษา 2541 จำนวน 66.91 กรัม/คน/วัน ซึ่งยังคงไม่เพียงพอต่อความต้องการของเด็กนักเรียน คือ 100 กรัม/คน/วัน (กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 33, 2541) นอกจากนี้ปัญหาที่พบคือ บางโรงเรียนมีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยต้องอาศัยพื้นที่ของวัด พื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังในฤดูฝนไม่เหมาะกับการปลูกพืชขาดแคลนแหล่งน้ำและดินไม่ดี มีวัชพืชมาก จึงทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน สำหรับด้านวัสดุอุปกรณ์พบว่า มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอ ไม่มีที่เก็บวัสดุอุปกรณ์ ไม่มีเมล็ดพันธุ์สนับสนุน และไม่ได้รับการสนับสนุนจากเกษตรตำบล นอกจากนี้ยังพบว่า ไม่มีรั้วและคนคอยดูแลซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะว่าควรมีการถมพื้นที่ที่มีน้ำท่วมหรือใช้พื้นที่อื่นทดแทน และควรจัดหาแหล่งน้ำที่เหมาะสม ขอสนับสนุนด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เอกสารประกอบการปลูกพืชจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและควรมีการปลูกไม้ยืนต้นเช่น มะม่วง ควรทำฝักสวนครัวแบบหมุนเวียน และควรมีตลาดรองรับผลผลิต

สำหรับการประเมินผลโครงการพืชผักสวนครัวพบว่าร้อยละ 55.9 มีการประเมินผล โดยที่ร้อยละ 78.8 ประเมิน 1-2 ครั้ง/ปี ผู้ประเมินผลร้อยละ 37.0 คือผู้บริหารโรงเรียนและใช้การประเมินจากความเพียงพอของผลผลิต (ตาราง 10 หน้า 55) ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้มีการประเมินผลจากปริมาณผลผลิตของโครงการ (คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) และสอดคล้องกับรายงานของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดตำรวจตระเวนชายแดนที่มีการประเมินผลโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน โดยพิจารณาจากปริมาณความเพียงพอของผลผลิตทางการเกษตร (กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 33, มปป.)

โครงการสุขภาพโภชนาการในโรงเรียน

จากผลการศึกษาพบ ร้อยละ 90.3 มีการดำเนินงานโครงการสุขภาพโภชนาการ และร้อยละ 78.6 มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ซึ่งองค์ประกอบของคณะกรรมการประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูสุขศึกษา ครูพลศึกษา ครูคหกรรม และครูประจำชั้น (ตาราง 11 หน้า 57) ซึ่งข้อกำหนดของกองสุขภาพโภชนาการกรมอนามัยที่ระบุว่าคณะกรรมการของโรงเรียนที่จัดสุขภาพโภชนาการควรประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหาร ครูสุขศึกษา ครูคหกรรม (กองสุขภาพโภชนาการกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2537) แต่จากการศึกษาพบว่ามีครูประจำชั้นร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย สำหรับครูผู้รับผิดชอบโครงการร้อยละ 83.9 ได้รับการอบรมในเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค สุขภาพโภชนาการในโรงเรียน (ตาราง 11 หน้า 57) เป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้มีการอบรมแก่ครูผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ปรุงอาหาร ในเรื่องการจัดสุขภาพโภชนาการในโรงเรียน (คณะอนุกรรมการจัดทำแผน

โภชนาการ, 2535) สอดคล้องกับการศึกษาของกลุ่มงานสุขาภิบาลอาหาร (2539) ในเรื่องการศึกษา ระบบการจัดบริการอาหารสถาบันราชภัฏ เทพสตรี จังหวัดลพบุรีพบว่า ร้อยละ 82.4 มีการจัดการอบรมความรู้ให้กับผู้ประกอบการอาหาร นอกจากนี้ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ เนื่องจากบุคลากร มีน้อยและขาดความรู้ในเรื่องการจัดสุขาภิบาลอาหาร ทำให้ครูต้องหมั่นเวียนกันรับผิดชอบเพื่อ ควบคุมดูแลการจัดสุขาภิบาลอาหาร โดยเบียดเบียนเวลาที่สอนมาทำ นอกจากนี้โรงเรียนยังไม่ สามารถขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการมาช่วยได้เนื่องจากผู้ประกอบการมีภาระต้องประกอบอาชีพและมี ฐานะยากจน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะว่าควรจัดเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือบุคลากรที่มี ความรู้ด้านสุขาภิบาลอาหารมาให้ความรู้กับครูและนักเรียน และควรจัดให้มีผู้เชี่ยวชาญ ด้านสุขาภิบาลอาหารหรือพยาบาลประจำโรงเรียน

สำหรับงบประมาณพบว่า ทุกโรงเรียนไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ แต่จะได้รับ ในรูปของการสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับจัดกิจกรรม เช่น ตู้กับข้าว ภาชนะ อุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งการจัดกิจกรรมสุขาภิบาลอาหารนั้นจำเป็นต้องใช้งบประมาณในการดำเนินกิจกรรม ดังนั้นจึงมี ข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่างว่าควรขอความร่วมมือจากชุมชนในการจัดสร้างอุปกรณ์หรือสิ่ง ที่ต้องการ โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เนื่องจากบส่วนนี้ของสุขาภิบาลอาหารได้เสนอแนะว่า กระทรวงศึกษาธิการควรมีการจัดสรรงบประมาณให้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงสุขาภิบาล อาหารเท่านั้น (กองสุขาภิบาลอาหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2537) และจากการศึกษา ครั้งนี้ พบว่า บางโรงเรียนยังขาดงบประมาณและบางโรงเรียนได้รับงบประมาณไม่เพียงพอทำให้ วิตกกังวลว่าหากงบประมาณหมดจะทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง โดยเสนอแนะว่าควรจัด งบประมาณให้เพียงพอและเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนตลอดจนให้ มีความเพียงพอใน การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์

สำหรับการดำเนินกิจกรรมพบว่า ร้อยละ 55.4 มีการจัดเก็บภาชนะและอุปกรณ์ถูกหลัก สุขาภิบาลอาหาร โดยหลังจากล้างทำความสะอาดแล้วมีการนำออกผึ่งแดดให้แห้งก่อนเก็บ ซึ่งเป็น ไปตามหลักการเก็บภาชนะอุปกรณ์ตามหลักสุขาภิบาลอาหาร (กองสุขาภิบาลอาหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2540) และสอดคล้องกับการศึกษาของฝ่ายสุขาภิบาลอาหาร ศูนย์อนามัย สิ่งแวดล้อมเขต 2 สระบุรี (2539) เรื่องการปรับปรุงสุขาภิบาลของโรงเรียนสระบุรีวิทยาคมพบว่า มีการจัดเก็บภาชนะอุปกรณ์ถูกหลักสุขาภิบาลอาหาร ในด้านปัญหาของแมลงและสัตว์นำโรคพบว่า ร้อยละ 51.8 มีแมลงและสัตว์นำโรคในสถานที่ประกอบและปรุงอาหาร ดังนั้นร้อยละ 62.9 แก้ปัญหาโดยการทำความสะอาดห้องเก็บภาชนะ แยกเก็บใส่ตู้ที่ปิดและบางแห่งใช้สารเคมีใน การกำจัด ในส่วนของการตรวจสุขภาพประจำปีของครูผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ประกอบการ พบว่า มีเพียงร้อยละ 33.9 ที่ได้รับการตรวจสุขภาพโดยร้อยละ 84.2 ได้ตรวจสุขภาพ 1 ครั้ง/ปี

โดยครูผู้รับผิดชอบ โครงการระบุถึงสาเหตุของการไม่ได้รับการตรวจสอบคุณภาพเนื่องจากโรงเรียนไม่มีงบประมาณและผู้ประกอบอาหารไม่มีเวลาไปตรวจ (ตาราง 12 หน้า 58) ซึ่งไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของกองสุขาภิบาลอาหารที่กำหนดให้มีการตรวจสอบประจำปีกับผู้ประกอบอาหารทุกราย (กองสุขาภิบาลอาหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2537) จากการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าบางโรงเรียนไม่มีโรงอาหารและบางโรงเรียนโรงอาหารมีความคับแคบไม่เพียงพอกับจำนวนของนักเรียน และยังขาดอุปกรณ์ในการดำเนินโครงการบางโรงเรียนพบว่า น้ำดื่มที่ผ่านเครื่องกรองยังไม่มีความสะอาด

สำหรับการประเมินผลโครงการสุขาภิบาลอาหารพบว่า มีเพียงเพียงครั้งหนึ่งที่ได้รับการประเมินผล โดยร้อยละ 89.3 ประเมิน 1-2 ครั้ง/ปี ประเมินผลจากการทำความสะอาดสถานที่ประกอบและปรุงอาหาร การทำความสะอาดภาชนะและอุปกรณ์ ผู้ประเมินร้อยละ 45.9 คือผู้บริหารโรงเรียน (ตาราง 13 หน้า 60) ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้มีการประเมินผลโครงการสุขาภิบาลอาหาร เพื่อให้มีการควบคุมและปรับปรุงโรงอาหารให้ได้มาตรฐานสุขาภิบาล (คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของฝ่ายสุขาภิบาลอาหาร ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 2 สระบุรี พบว่าสุขาภิบาลอาหารของโรงเรียนมีการปฏิบัติตามมาตรฐานเพิ่มขึ้นและไม่พบเชื้อแบคทีเรียโคลิฟอร์มในภาชนะและอุปกรณ์ เมื่อเทียบกับการประเมินผลในปีที่ผ่านมาที่พบเชื้อแบคทีเรียโคลิฟอร์มในภาชนะและอุปกรณ์ (ฝ่ายสุขาภิบาลอาหาร ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 2 สระบุรี, 2539)

โครงการโภชนศึกษาในโรงเรียน

จากผลการศึกษาพบว่า ร้อยละ 85.5 ของโรงเรียนมีการดำเนินงานโครงการโภชนศึกษา และร้อยละ 83.0 มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินโครงการ โดยประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำชั้น ครูสุขศึกษา ครูคหกรรม และครูพลศึกษา และมีเพียง 1 ใน 5 ของครูผู้รับผิดชอบโครงการที่ได้รับการอบรมในเรื่องอาหารและโภชนาการ และการให้โภชนศึกษาในโรงเรียน (ตาราง 14 หน้า 62) ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการและการอบรมครูผู้รับผิดชอบโครงการ ตลอดจนผู้ประกอบอาหารและผู้ขายอาหารในโรงเรียน (คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) และจากการศึกษาครั้งนี้ ปัญหาที่พบคือไม่มีครูโภชนาการโดยตรง ครูมีจำนวนไม่เพียงพอ และขาดครูผู้รับผิดชอบโดยตรง โดยกลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะว่าควรมีครูโภชนาการประจำโรงเรียน ๆ ละ 1

ท่าน และจัดให้มีการอบรมด้านโภชนาการที่ถูกต้อง แก่ครูผู้รับผิดชอบโครงการ แม่บ้าน และประชาชนผู้สนใจเป็นระยะ

สำหรับงบประมาณของโครงการนั้นพบว่า โรงเรียนจะได้รับการสนับสนุนในรูปแบบของสื่อการเรียนการสอน เอกสาร โปสเตอร์ และจากการศึกษาครั้งนี้ยังพบปัญหาในด้านงบประมาณการผลิตสื่อการสอนกล่าวคือ งบประมาณที่ได้รับน้อย จึงไม่เพียงพอกับเด็กนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอังฉรา จิตรวงษ์นันท์ (2539) พบว่า งบประมาณที่ได้รับจากสำนักงานการประถมศึกษาจะได้รับสนับสนุนในรูปของอุปกรณ์การเรียน และสอดคล้องกับการศึกษาของณรงค์ ก่องแก้ว (2541) ที่พบว่าโรงเรียนที่ประสบปัญหาการขาดงบประมาณจะมีการสนับสนุนให้ใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อนำมาผลิตสื่อการสอน

สำหรับการดำเนินกิจกรรมโภชนศึกษาที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียนพบว่า เพียงร้อยละ 35.6 จัดแบบบรรยาย (ตาราง 15 หน้า 63) เป็นไปตามกลวิธีดำเนินงานของโครงการโภชนศึกษาในแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่กำหนดการจัดกิจกรรมโภชนศึกษาคือการบรรยาย (คณะกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) ในส่วนของหัวข้อการให้โภชนศึกษาพบว่า ร้อยละ 25.0 จะให้ในเรื่องอาหารหลัก 5 หมู่ และร้อยละ 20.4 จะเป็นเรื่องการประกอบอาหารและการเลือกรับประทานอาหาร สื่อการสอนที่ใช้ร้อยละ 57.9 คือเอกสารหรือแผ่นพับ ซึ่งร้อยละ 33.7 ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ (ตาราง 15 หน้า 64) หัวข้อของการสอนโภชนศึกษาและสื่อการสอนเป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้มีการผสมผสานในหลักสูตรการเรียนและใช้สื่อในการให้โภชนศึกษา (คณะกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) สอดคล้องกับการศึกษาของสมชาย ดุรงค์เดช และคณะ (2530) ในการพัฒนาเอกสารการเรียนวิชาโภชนศึกษาของนักเรียนในระดับประถมศึกษา จำนวน 12 โรงเรียนจาก 6 จังหวัด พบว่า การสร้างและพัฒนาเอกสารการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนประถมศึกษาที่มีรูปแบบที่เหมาะสมและมีเนื้อหาที่เพียงพอ ซึ่งสื่อการสอนที่ได้ไม่ว่าจะเป็นเอกสาร โปสเตอร์ สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของนักเรียนได้ และจากการศึกษาครั้งนี้พบปัญหาในการดำเนินกิจกรรม คือ การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและจำนวนวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนมีน้อย และขาดสถานที่ในการดำเนินกิจกรรม และบางโรงเรียนพบว่า อาคารสถานที่ชำรุด ไม่กว้างขวาง

สำหรับการประเมินผลโครงการโภชนศึกษาร้อยละ 64.2 มีการประเมินผล โดยร้อยละ 97.1 ประเมิน 1 – 2 ครั้ง/ปี ใช้วิธีการประเมินจากพฤติกรรมการบริโภคของนักเรียน และผู้ประเมินร้อยละ 45.3 คือคณะกรรมการโครงการโภชนศึกษา (ตาราง 16 หน้า 65) ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดของแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่กำหนดให้มีการประเมินผลโครงการ

โภชนาการโดยประเมินจากพฤติกรรมการบริโภคของนักเรียน (คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ, 2535) และสอดคล้องกับการศึกษาของสุรีพร พิชิตธรรม (2541) พบว่า การประเมินผลการจัดกิจกรรมการสอนภายในโรงเรียน ผู้ประเมินควรเป็นคณะกรรมการของโรงเรียนและมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทราบถึงปัญหาของการดำเนินกิจกรรมการสอน

ข้อจำกัดของการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาดำเนินกิจกรรมโภชนาการที่กำหนดโดยรัฐบาลให้ทุกโรงเรียนประเมินศึกษาปฏิบัติ โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมโภชนาการใน 4 โครงการ อาจเกิดความผิดพลาดของข้อมูลที่ได้รับ เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามอาจใช้ความรู้ในเชิงวิชาการมากกว่าการปฏิบัติจริง เพราะผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนเคยได้รับการอบรมความรู้ในเรื่องของการจัดกิจกรรมโภชนาการจึงอาจได้ข้อมูลในเชิงวิชาการมากกว่าการปฏิบัติจริง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

การศึกษานี้พบว่าโรงเรียนที่ทำการศึกษาในบางโรงเรียนยังไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมโภชนาการได้ครบทุกโครงการ ซึ่งเกิดจากข้อจำกัดทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ สถานที่ ดำเนินกิจกรรม ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในด้านการบริหารจัดการ

1.1 สนับสนุนให้องค์กรเอกชนหรือหน่วยงานอื่น เข้ามาให้การสนับสนุน เพื่อให้ดำเนินการจัดกิจกรรมโภชนาการมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 การจัดกิจกรรมโภชนาการให้มีประสิทธิภาพ ในด้านบุคลากรควรจัดให้มีการอบรมหรือพัฒนาความรู้ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกโครงการโภชนาการ

1.3 เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมโภชนาการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพรัฐบาลควรมีกำหนดกลวิธีดำเนินการอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะในด้านการปฏิบัติ

2.1 การส่งเสริมให้โรงเรียนมีการปฏิบัติกิจกรรมโภชนาการควรมีแผนปฏิบัติงาน และมีการปฏิบัติตามแผนอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเข้าใจถึงผลดีของการจัดกิจกรรมโภชนาการ

2.2 ครูทุกคนและผู้ปกครองในโรงเรียนควรมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมโภชนาการ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมภาวะโภชนาการของเด็กนักเรียน

2.3 โรงเรียนใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดกิจกรรมโภชนาการ

2.4 ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบ โครงการทั้ง 4 โครงการควรมีการวางแผนงานในการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการอาหารกลางวันกำหนดตารางอาหารและความต้องการการใช้ผลผลิต และโครงการพืชผักสวนครัวปลูกพืชที่ตรงกับความต้องการใช้ในโครงการอาหารกลางวัน เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ศึกษาประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมโภชนาการในแต่ละโครงการ
2. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการปฏิบัติกิจกรรมโภชนาการใน 4 โครงการ
3. ศึกษาถึงความต้องการของโรงเรียนกับการจัดกิจกรรมโภชนาการ